

POROČILA – OCENE

MEDNARODNA POLETNA ŠOLA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI V LONDONU (12. 8. – 18. 8. 2001)

Prva od bodočih mednarodnih biennialnih poletnih šol mladinske literature je potekala v Londonu pod okriljem Univerze Surrey Roehampton, kjer je tudi sedež britanskega nacionalnega centra za raziskave s področja mladinske literature¹. Univerza je povezana z Nacionalnim muzejem otroštva, ki med drugim hrani permanentno zbirko vseh izdanih otroških knjig. V okviru študijskega programa mladinske književnosti, ki trenutno vključuje 80 bodočih magistrantov ter 9 doktorjev znanosti, pa univerza do študija mladinske literature ne pristopa le kot do literarnega žanra, marveč ga širi na področja socioloških, kulturnih in zgodovinskih raziskav o otroštvu. Prav zaradi interdisciplinarnosti raziskav se po mnenju koordinatork programa (Gillian Lathey in Kimberley Reynolds) študije o mladinski književnosti počasi, a dokončno izvijajo iz objema akademske zapostavljenosti in se selijo v središče raziskovalne pozornosti. Ta premik so študije mladinske literature v zadnjih petnajstih letih sicer že napovedale s prodorno vgradnjo marksističnih, psihoanalitičnih, bralno-repcijskih, multikulturnih in feminističnih kritičkih izhodišč v svoje teoretsko jedro, kar jih je popeljalo v vedno širše polje socioloških in kulturoloških študij o otroštvu.

Strokovni značaj mednarodne šole je poleg problematike prevajanja mladinske literature in načina prikazovanja hendikepa zaznamovala še obravnava treh tematskih sklopov: holokavsta, postmodernizma in izvora ter razvojnih poti mladinske književnosti. V okviru slednjega je Ruth Bottingheimer pod delovnim naslovom *Preizpraševanje izvora pravljic in njihove misticirane zgodovine* provokativno izpodbijala mit o njihovem samoniklem ustnem izvoru, ki naj bi se izoblikoval pod pritiskom romantike in njenega iskanja korenin narodove zavesti. Za vzpostavitev le-tega, poudarja Bottingheimerjeva, je romantično gibanje potrebovalo vero v obstoj skupnih ustnih izročil, podčrtanih s tematsko podobnimi pripovedmi, ki so pripadnike posameznih regij naravno povezale v večjo, nenadrobjeno celoto. Tako sta brata Grimm z zbiranjem pravljic, domnevno pripadajočih navadnim ljudem ali 'ljudstvu', v duhu romantičnega gibanja utrjevala prepričanje v obstoj enega samega, povsem nazornega ljudskega izvora pravljic. Pri tem pa sta zanemarila dejstvo, da so zgodbe, ki jima jih je posredoval njun poglavitni ustni vir, tudi skozi številne generacije predelane različice tiskane zbirke pripovedi *Le piacevoli notti* (Prijetne noči). Te izhajajo iz benečanskega okolja, kjer jih je Giovanni

¹ National Centre for Research in Children's Literature, University of Surrey Roehampton, Digby Stuart College, Roehampton Lane, London, SW15 5PH; ncrcl@roehampton.ac.uk; www.roehampton.ac.uk.

Francesco Straparola izdal leta 1551; imele pa so odločilen vpliv na kasnejšo enako pomembno kompilacijo Neapeljčana Giambattiste Basilea, ki je bila objavljena posmrtno v letih 1634–36. Straparolova zbirka temelji na predelavi takrat znanih ljudskih zgodb, *schwankov* ali umazanih ljudskih pripovedi, zgodb o ponovnem vzponu zaslužnega junaka, starih antičnih klasičnih zgodb in poznih srednjeveških romanc. Bottigheimerjeva navaja, da so si Straparolove zgodbe do širšega občinstva utrle pot s pomočjo tiska in spremljajočega, vedno bolj razvejanega opismenjevanja, predvsem preko priljubljenih modrih knjižic ali pogrošnih izdaj, tiskanih na cenemem papirju, ki so poleg zgodb o življenju svetnikov in drugih nabožnih vsebin vključevale tudi pravljicne romance. Do širšega občinstva pa so te zgodbe prodrle tudi v obliki potujočih gledališč in pevskih skupin (*cantari*), ki Straparolovih zgodb niso samo uprizarjali ali peli, marveč so, da bi si povečali skromen zaslužek, besedila tudi preprodajali.

Literarne pravljice kot jih poznamo danes, so svoj prvi večji razmah doživele na ozemlju Francije v času Ludvika XIV, vendar po mnenju Lise Brocklebank temu ni botrovala le potreba po vsajanju normativnih obrazcev in dopustnih pravil obnašanja, temveč je naraščajoča priljubljenost literarne pravljice izhajala iz

njene uperjenosti proti tiranskemu režimu Sončnega kralja². To jo pravljico postavilo ob bok takratnim subverzivnim političnim pamfletom, ki so napadali ambicije absolutističnega in despotskega Ludvika XIV, njegovo pomanjkanje moralnih zadržkov, tiranijo, nečimrnost, intelektualno šibkost in tudi njegovo vojaško ter seksualno impotentnost. Dokončni vzpon literarne pravljice pa je povezan s tako imenovanim ženskim salonskim gibanjem, v katerem je salon za aristokratske ženske predstavljal varno intelektualno zavetje, jim ponujal podporo in vzpodbudo. Sčasoma je prerastel v zatočišče najširšemu krogu disidentskih pogledov na obstoječi družbeni red, s čimer se je izluščil iz dvorskega konteksta in se mu postavil po robu. Osrednjo vlogo pri vzpostavljanju in razmahu literarne pravljice tako ni imel danes kanonizirani Perrault³, temveč Madame d'Aulnoy in de Murat, ki sta na podlagi lastnih trpkih osebnih izkušenj nasprotovali praksi prisiljenega vstopanja žensk v zakon z vnaprej izbranimi možmi, s čimer so njihove družine skle pale ali pa brutalno utrjevale pomembne ekonomske in politične vezi. Ker je takšen pogled predstavljal odstopajočo držo od predpisanega reda, ga je bilo potrebno, kot opozarja Brocklebankova, skriti pod krinko na obrobje potisnjene, kanonično še neustoličenega

² Režim Ludvika XIV. je za Francijo pomenil obdobje hude politične in ekonomske krize, saj je takratna razsipna politika vladanja povečala zunanjo zadolženost kraljevine, posledično so se dvignile obdavčitve in povsem zaostriale že tako slabe življenjske razmere, kar je kmečko prebivalstvo pahnilo na rob lakote, za aristokracijo in porajajočo se buržoazijo pa je tako nastala situacija pomenila zaostritev privilegijev in občutno skrčenje vseh ugodij. Posledično je vladavina Sončnega kralja postajala vedno bolj despotična in absolutistična, kar je ustvarilo zrele pogoje za nasprotovanje, protivladne udarce in proteste, ki pa jih je politika strogega nadzorovanja in cenzure zatirala v kali. Ker pod pritiskom cenzure neposredna kritika Ludvika XIV. ni bila mogoča, so se zato v ospredje literarnega udejstvovanja prebili obrobni, nekanonizirani žanri, kot so bile pravljice.

³ Perrault je v nasprotju z Madame D'Aulnoy in de Murat objavil le eno zbirko pravljič (1697), domnevno pod vplivom svoje nečakinje Mlle L'Hérítier, katero je izobraževalna pot popeljala na Academijo Ricovrata v Padovi. Ta je poleg Academije Stravagante in Oziosi bila eno od osrednjih zbirališč igralskih skupin in presečišč združevanja in predelave najrazličnejših literarnih predlog.

pripovednega žanra literarnih pravljic, da se je lažje izmuznil očem cenzure. Značilno za tovrstno pisanje je bilo, da krinka, ki so si jo nadevale pisateljice salonskega gibanja, ni bila samo žanrske narave, ampak se je podvajala tudi v pripovedni osebi, kateri je bilo pripisano lastništvo nad pripovedovano pravljico. Če je bilo za te pisateljice torej značilno, da so si teme in posamezne motive velikodušno izposojale pri Straparoli in Basillu, so te pisateljice s prisvojitvijo 'starih žena' ali 'otroških varuš' kot osrednjih pripovedovalk zgodbe privzele ventrilokvistični način sporočanja, saj so tako govorile skozi usta tistih, ki so bile iz družbenega reda izključene zaradi svoje nevidnosti ali pa potisnjene na njegovo družbeno dno, in so prav zato, paradoksalno, uživale status imunosti, necenzuriranosti. Iz te zunanje pozicije, ki je hkrati osvetljevala in preizpraševala njihovo pozicijo notranje umeščenosti, so lahko neposredno uperile svojo kritiško ost proti nepravičnemu družbenemu redu, na da bi pri tem tvegale lastno razkritje.

V drugem tematskem sklopu poletne šole, ki je obravnaval vraščanje tokov moderne in postmoderne v oblikovanje mladinske književnosti, je John Stephens razčlenil poglobitve značilnosti upovedovalnih postopkov, ki jih je moč zaslediti v novejši otroški literaturi. V tem pogledu predstavlja pomemben premik vpeljava raznostopenjskega žariščenja likov in porast prvoosebne pripovedi v otroški književnosti s konca šestdesetih let, kar je dodatno podčrtano še s tematiko medsebojne odtujenosti in osebne razsrediščenja. Tako vzročno-logično zaokrožene, trdno povezane zgodbe nadomeščajo oblike pisanja, ki razkazujejo svojo skonstruirano naravo, načini ubesedovanja niso več skriti pod prevleko naravnosti, marveč sami sebe raziskujejo in razčlenjujejo, s tem pa posredno preizprašujejo zanesljivost junakovega mi-

selnega toka pri izgradnji in zaznavanju obdajajoče bivanjskosti. Vezljivost zgodb je razrušena, preprosto linearno slikanje časa pa opuščeno; faktografska zgodovina in fikcija se prekrivata, a nista nujno speti z gladkimi in čvrstimi prehodi. Značilno je mešanje in medsebojno prepletanje raznovrstnih žanrov, tako da npr. znanstvena fantastika in realizem nastopata v enem in istem besedilu, kar postavlja pod vprašaj pravila žanrsko zakoličenih svetov. Pogosta so tudi besedila, v katerih se mešajo, medsebojno dopolnjujejo in komentirajo ali razgrajujejo raznovrstne tehnike medijskega pisanja, kot so izseki iz časopisnih kolumen, oglaševalskih sloganov in retuširanih deklaracijskih nalepk proizvodov, namenjenih odraslemu ali izključno otroškemu potrošniku. Te metafikijske strategije pisanja izvablajo zavestno pozornost bralca in jo priklenjajo na procese upovedovanja in osmišljanja sveta, da bi dokazale nezmožnost ustvarjanja trdno zasidranega pomena, ki je vedno začasen in relativen.

O pomenu metafikijskih kolažev in žanrskih prepletov John Stephens razmišlja v svoji razpravi *'Na drugi strani spola: reprezentacije moškosti v otroški literaturi'*. Za slednje je značilno, da po vzoru feminističnih prizadevanj po pozitivni preosmislitvi podob ženskosti, tudi same postajajo predmet vidnega preizpraševanja in preoblikovanja njihove utesnjujoče enoznačnosti. Vendar pa poskusi, da bi pozitivno osmislili podobe moškosti ne segajo dlje od golega draženja njihovih robov in se zato ne odmikajo od tradicionalno hierarhično binarno razmejenih značilnosti moškosti in ženskosti, v okviru katerih je žensko lahko prepoznavno le kot lepo, mehko, popustljivo, pasivno, skromno, ljubeče, ranljivo, nemočno in intuitivno; moško pa kot fizično močno, neobčutljivo, grobo, samostojno, aktivno, agresivno, nečustveno, tekmovalno, politično močno,

ukazovalno in racionalno. Proces predrugačenja podob moškosti v otroški književnosti temelji na poigravanju in mešanju stereotipisko razmejenih lastnosti moškosti in ženskosti, kar pomeni, da se na zakostenelo podlago pripisanih moških lastnosti lahko lepijo tudi sledi samorazdajanja, občutljivosti in ranljivosti, v kolikor takšen moški subjekt, kot izpostavlja John Stephens, še naprej ohranja pozicijo voditeljske prevlade in logično razmišljujočega podeljevalca pomenov. Te pozicije še vedno ni pripravljen deliti z ostalimi subjekti, saj z deškimi liki še kar naprej vstopa v odnose srborite tekmovalnosti, kjer edino zmaga zagotavlja občutek varnosti in zadovoljstva. Dekliškim likom pa le-to pod diktatom tradicionalnega pripovednega spletnja ženskosti že vnaprej odteguje, saj se morajo deklinške junakinje sprijazniti s prepuščenostjo njegovi iznajdljivosti in nenadkriljivemu znanju, kar ustvarja in utrjuje mit o moškosti kot viru moči in dejanj.

Sprememba podobe moškosti na način golega preigravanja s kulturno že zakoličenimi atributi moškosti in ženskosti ohranja in utrjuje neuravnovešeno porazdelitev moči, saj ne upošteva, da zakoličevanje tovrstnih odnosov istočasno poteka znotraj matrice pripovednih tehnik, in sicer predvsem na ravni žanrskih zakonitosti, ki uravnavajo potek pripovedi in vrsto pomenskega zaključka. Metafizijski ubesedovalni postopki konstruktivno izpostavljajo pomensko nestabilnost samoumevno zatrdelih jezikovnih znakov in krušijo ter lomijo pripovedne konvencije. Opozarjajo, da pojma ženskosti in moškosti ne podčrtujejo izvirne, naravne značilnosti, marveč relacijsko izpeljane in naknadno porazdeljene, pripisane lastnosti, ki služijo kot orodje družbenih razmejitev in kulturno vcepljenih nasprotij. Metafikcija svojim deklinškim in deškimi likom nalaga vlogo aktivnih opazovalcev in

preizpraševalcev družbenih procesov, ki v medsebojne odnose vstopajo z željo po ohranjanju pozitivnih intersubjektivnih izkušenj; le-te pa je mogoče pridobiti le na način konsenza in iz pogajanj, ne pa brezpogojne prevlade, ki narekuje izbris sogovornika.

V zadnjem tematskem sklopu strokovne poletne šole, posvečenemu problematiki holokavsta v literaturi za otroke, je Roderick McGillis v prispevku *Holokavst kot pravljica* zagovarjal tezo, da je do holokavsta zaradi megalomanskosti zla, ki ga uteleša, možno pristopati le skozi oklešččen niz metafor, ki (podobno kot zastekleni razstavnici panoji) omogočajo ogledovanje fenomena, vendar od daleč, saj ostaja varno zamejen za steklenim robom še dopustnih besed in prisposodob. V tem pogledu McGillis izhaja iz podobnega teoretičnega korena kot Žižek, ki navaja, da 'se o holokavstu govori kot o misteriju, mračnem jedru naše civilizacije; njegova enigma že vnaprej razveljavlja vse odgovore (razlage), kljubuje vednosti in opisu, ni je mogoče izreči, leži zunaj historizacije – ni je mogoče razložiti, vizualizirati, predstaviti, izraziti, saj zaznamuje Praznino, črno luknjo, konec, implozijo (narativnega) univerzuma' (2000: 53). McGillis postavi pod drobnogled novejša besedila prominentnih avtorjev; skozi njih razkriva, da se neugodje, ki ga povzroča spominska bližina holokavsta nevtalirizira tako, da se o njem pripoveduje skozi udomačene žanre, kot je npr. pravljica o *Trmjuščici*, in ponovnem prebujanju v življenje tistih, ki so pogrom preživeli, a so bolečino svoje izkušnje za vedno zavili v tišino neizreklivega. Na ramenih njihovih vnukov ostaja breme spominjanja, ki pa je, paradoksalno, dostopno le za varno zastraženimi muzejskimi vrati.

Prva poletna mednarodna šola mladinske književnosti je v svoji predavateljski sredini gostila tudi Adriana Chambersa,

avtorja priznanih mladinskih del, in Philipa Pullmana, ki je bil prav v tem času nominiran za Bookerjevo nagrado. Opozorili so nas tudi na izdaje sledečih prelomljenih del:

Ruth Bottigheimer: *Fairy Godfather* (delo se nanaša na Straparolov vpliv pri oblikovanju pravljic, kot jih poznamo danes)

Lynne Vallone: *Becoming Victoria* (Yale University Press, 2001); govori o literarnih vplivih na deklitstvo kraljice Viktorije in o njenih lastnih pisateljskih udejstvanjih

John Stephens, ur.: *Ways of Being Male: Representing Masculinities in Children's Fiction and Film* (New York in London: Routledge)

Literatura

Žižek, Slavoj. *Ko partija naredi samomor, v: Problemi*: revija za kulturo in družbena vprašanja, Let. 38, št. 1–2, 2000, str. 35–59.

Brocklebank, Lisa, *Rebellious Voices: The Unofficial Discourse of Cross-dressing in d'Aulnoy, de Murat, and Perrault, Children's Literature Quarterly*, Vol. 25, No. 3, 2000.

Lilijana Burcar

POSVETOVANJE O TABUJIH V MLADINSKI KNJIŽEVNOSTI

V počastitev 2. aprila, rojstnega dneva danskega pravljicarja Hansa Christiana Andersena in od leta 1967 dalje tudi mednarodnega dneva knjig za otroke (za kar ima zasluge IBBY – Mednarodna zveza za mladinsko književnost) je bilo konec meseca aprila v Zagrebu odlično strokovno posvetovanje.

Posvečeno je bilo zelo aktualni, vznemirljivi in le malo raziskani problematiki v sodobni mladinski književnosti, to je problematiki najrazličnejših tabujev, ki se zlasti intenzivno v zadnjih desetih letih ubesedujejo v knjigah za otroke in mladino.

Strokovno posvetovanje je bilo enodnevno. Potekalo je 26. aprila 2001 v Zagrebu v prostorih Hrvaškega centra za mladinsko knjigo, ki ga vodi prof. Ranka Javor, tudi predsednica hrvaške sekcije IBBY. Poleg omenjenega centra so kot soorganizator posvetovanja nastopale še knjižnice (predvsem Gradska knjižnica).

Kot referenti so na posvetovanju sodelovali predvsem hrvaški strokovnjaki s področja mladinske književnosti, ki ta predmet poučujejo na Pedagoških fakul-

tetah v Čakovcu, na Reki in v Zagrebu in na Filozofski fakulteti v Zagrebu. Med referenti je bila tudi bibliotekarka iz zagrebške mestne knjižnice.

Na povabilo prof. Ranke Javor smo se posvetovanja udeležili tudi štirje predstavniki iz Slovenije, in sicer: **dr. Igor Saksida** s Pedagoške fakultete v Ljubljani, **dr. Milena Blažič**, prav tako s Pedagoške fakultete v Ljubljani, **dr. Dragica Haramija** s Pedagoške fakultete v Mariboru in **mag. Darja Lavrenčič Vrabec** kot predstavnica slovenske sekcije IBBY, sicer pa bibliotekarka v Pionirski knjižnici v Ljubljani, enoti Knjižnice Otona Župančiča.

Lahko bi rekli, da je posvetovanje potekalo v znamenju hrvaško-slovenskega sodelovanja, kar je vzpodbudno in tudi perspektivno za naše nadaljnje odnose, ki bi jih radi razširili in poglobili. Slovenska sekcija IBBY in revija *Otrok* in knjiga sta se s prof. Ranko Javor že dogovorili za sodelovanje na posvetovanju *Iskanje mitskega v sodobni mladinski književnosti*, ki bo v počastitev 30-letnice izhajanja revije *Otrok* in